

Vilma Žydžiūnaitė

Daiva Lepaitė

Gintautas Cibulskas

Remigijus Bubnys

SAVAIMINIS MOKYMASIS DARBO APLINKOJE:
BENDROSIOS KOMPETENCIJOS VYSTYMOSI KONTEKSTUALUMAS

*(socialinio ir sveikatos priežiūros sektorių,
formalios savivaldos ir nevyriausybinų organizacijų atvejais)*

Mokslo studija

Ištrauka (14 – 24 psl.) teikiama su autorių sutikimu.

Šiauliai, 2012

1.1. Savaiminio mokymosi samprata

Savaiminis mokymasis – sudėtinga sąvoka, nes žinių įgyjama ir gebėjimai tobulinami pačiais įvairiausiais praktinės veiklos ir bendravimo vienas su kitais būdais, dažniausiai dėl iš anksto nežinomų priežasčių, nes mokslininkai šį reiškinį nagrinėja ne vienu ir tuo pačiu kampu, lygmeniu, todėl savaime klostosi kelios – plačia / siaura prasme – sampratos ir skirtingos apibrėžtys.

Kai kurie užsienio šalių mokslininkai (Marsick, Watkins, 1990) šį reiškinį pavadino *atsitiktiniu mokymusi*. Terminas nepagrįstai susiaurintas, nes žodžio „atsitiktinis“ sinonimai (retai pasitaikantis, proginis, atvejinis) rodo termino neatitikimą konstatuotos naujos mokymosi formos / būdo esmei plačiaja prasme. Paskiri tos esmės bruožai (mokymasis vyksta iš poreikio suprasti, žinoti, gebėti, jis nėra planingas, reglamentuotas, ne visada įsisąmonintas) Livingstone (1999) pateiktoje sampratoje, kuria pirmiausia atsiribojama nuo mokymo (si) proceso. McGivney (1999) komentaruose nurodoma, kad žinių-gebėjimų poreikis gali atsirasti ne tik pavieniui individui, bet ir jų grupei, kad šis poreikis kyla dažniausiai ką nors darant, klausant, stebint, sąveikaujant su kitais, t. y. praktiškai veikiant. Antra vertus, McGivney tą naujai konstatuotą žinių-gebėjimų įgyjimo formą iš dalies lyg ir sieja su neformaliojo mokymu (si), nes mokymo veiklos (diskusija, pokalbiai ir pristatymai, patarimai ir t. t.) organizuojamos, atsižvelgiant į interesus, poreikius, iš anksto apgalvojamos. Gerber ir kt. (2001), kaip ir McGivney ar Livingstone, nepateikia konkretaus reiškinio pavadinimo, tą mokymosi fenomeną vadindami *veiklų visuma* neformalioje klasėje.

1 lentelė

Savaiminio mokymosi apibrėžtys

Autorius/iai	Apibrėžimas
Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (2004)	Nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau struktūruotas nei formalusis mokymasis; gali kilti iš gyvenimo, šeimos. Todėl jo gali nepripažinti ne tik jį stebintys, bet ir besimokantys individai, nors ir papildantys savo žinias bei gebėjimus.
Teresevičienė ir kt. (2006)	Tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Jis nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau organizuotas, mažiau struktūruotas, gali būti skatinamas gyvenimo, aplinkybių, šeimos, sąlygų, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir gebėjimus.
Alonderienė (2009)	Kiekvieną dieną vykstantis sąmoningas ir / ar nesąmoningas, atsitiktinis procesas, kurio metu besimokantysis įgyja kompetencijų. Savaiminis mokymasis, vykstantis tiek individualiu lygmeniu, tiek grupėse, yra silpniau susietas su formalia mokymosi aplinka, jame rečiau pasireiškia mokytojo / mokinio santykiai, jis nebūtinai iš anksto apgalvotas, todėl jo gali nepripažinti net patys besimokantys individai.
Arbutavičius (2009)	Natūralus kiekvieną dieną vykstantis mokymasis per patyrimą, susijęs su darbu, šeima ir laisvalaikiu, neįteisintas įstatymų, registrų ar studijų kokybės dokumentų.

Marsick, Watkins (1990)	Kategorija apimanti <i>atsitiktinį mokymąsi</i> , gali vykti institucijose, bet dažniausiai vyksta ne klasėje; nėra itin struktūruotas; mokymosi kontrolė tenka pačiam besimokančiajam. <i>Atsitiktinis mokymasis</i> apibrėžiamas kaip kokios nors kitos veiklos šalutinis produktas, pvz., užduoties atlikimas, tarpasmeninė sąveika, organizacinės kultūros pajautimas, eksperimentavimas bandymų ir klaidų metodu ar net formalusis mokymasis. Atsitiktinis mokymasis gali būti sąmoningai sužadintas organizacijos, bet jis gali vykti ir be jos skatulių, nors aplinka ir nebūtų itin palanki. Kita vertus, atsitiktinis mokymasis vyksta beveik nuolat, nors žmonės ne visada tai sąmoningai suvokia.
Livingstone (1999)	Veikla, susijusi su siekimu suprasti, žiniomis ar įgūdžiais, ji vyksta be išoriškai nustatytų mokymosi planui (ang.k. – <i>curricular</i>) būdingų reikalavimų / kriterijų.
McGivney (1999)	Mokymasis, kuris vyksta už priskirtos mokymosi aplinkos ribų, kuris atsiranda iš individų ar grupių interesų, veiklos, darant, klausant, stebint, sąveikaujant su kitais, ir kur kuris gali būti net nepripažįstamas mokymusi. Tai mokymasis paremtas ne kursų vedimo pagrindu, bet iš anksto apgalvotomis mokymosi veiklomis (kurias gali apimti diskusija, pokalbiai ar pristatymai, informacijos suteikimas, patarimas), kurios organizuojamos, atsižvelgiant į žmonių iš įvairių sektorių ir organizacijų interesus ir poreikius.
Gerber ir kiti (2001)	Veiklų visuma, atliekama tuo metu, kai asmenys nėra formalioje klasėje, kai kartu nedalyvauja mokytojas

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijoje (2004) glaustai vardijami savaiminio mokymosi požymiai: 1) nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau struktūruotas nei formalus mokymas; 2) poreikį įgyti žinių-gebėjimų gali lemti pats gyvenimas, šeima; 3) ne visada suvokiamas paties besimokančiojo individo; 4) neretai nepripažįstamas aplinkinių.

Tereševičienės ir kt. (2006) savaiminio mokymosi samprata, lyginant su aukščiau pateiktuojų, papildyta dviem pastebėjimais, būtent, šis procesas vyksta kasdien; jo vyksmas naturalus, t. y. nedirbtinis, išplaukiantis iš tikrovės, veiklos procesų. Tereševičienės sampratoje išryškinti požymiai Alonderienės (2009) plėtojami šia nauja įžvalga – *sąmoningas ir / ar nesąmoningas procesas, kurio metu įgyjama naujų kompetencijų*. Proceso, t. y. vienas po kito einančių veiksmų, susijusių priežastiniais ryšiais, būvių kaitą, Arbutavičius (2009) įvardija konkrečiau ir aiškiau – *mokymusi per patyrimą*. Rūdytės (2010) savaiminio mokymosi sampratoje atsiribojama nuo formalaus ir neformalaus mokymosi, be to, pabrėžiama – „jis pirmiausia atsiranda ir remiasi individo iniciatyva“.

Golding, Brown, Foley (2009) siekiantys apibrėžti savaiminį mokymąsi, priešina priešpriesina atskleisdami šio reiškinio ypatybes, su formaliu ir neformaliu ugdymu.

2 lentelė

Formalaus ir neformalaus ugdymo bei savaiminio mokymosi sąvokų apibrėžtys
(pagal Golding, 2009 ir kt.)

Autoriai	Formalus ugdymas (<i>education</i>)	Neformalusis ugdymas (<i>education</i>)	Savaiminis mokymasis (<i>learning</i>)
Tight (2002)	Ugdymas, kurį teikia švietimo sistema, sudaryta ar remiama valstybės konkretiems tikslams pasiekti (Groombriffe 1983).	Bet kokia organizuota, sisteminga pedagoginė veikla, vykdoma už formalios sistemos ribų. Jos tikslas – organizuoti tam tikros rūšies mokymąsi atskiriems gyventojų pogrupiams, suaugusiems, vaikams. Taip apibrėžtas	Visą gyvenimą trunkantis procesas, kurio metu kiekvienas individas įgyja ir kaupia žinias, įgūdžius, požiūrius ir įžvalgas iš kasdienės veiklos ir buvimo aplinkoje (namie, darbe, žaisdamas: iš šeimos ir draugų pavyzdžio, iš

		neformalusis ugdymas apima, pavyzdžiui, žemės ūkio žinių gilinimo ir ūkininkų apmokymo, suaugusiųjų raštingumo programas, jaunimo klubus, turinčius daugybę ugdymo tikslų, ir įvairias bendruomenės programas, profesinių įgūdžių mokymą už formalios sistemos ribų, sveikatos, mitybos, šeimos planavimo ir kt. temomis (Coombs, Ahmed, 1974). Ugdymas, kur nėra vienas besimokantysis nėra oficialiai priimamas ar registruojamas (OECD, 1977).	kelionių, skaitydamas laikraščius ar knygas klausydamasis radijo, žiūrėdamas televiziją ir pan. Savaiminis mokymasis yra neorganizuotas, nesisteminis, kartais net nekryptingas bet sudaro didžiąją kiekvieno asmens viso gyvenimo mokymosi dalį (Coombs, Ahmed, 1974).
Colley, Hodkinson, Malcom, (2003)	Formalus ugdymas vyksta ugdytojai turint įgaliojimus spręsti, kad asmenys, kuriems reikia žinių, gali efektyviai mokytis pagal iš anksto nustatytą žinių visumos mokymo programą. Tai gali būti daroma skirstant asmenis / nusibrėžtus siekius pagal amžiaus grupes mokyklų sistemoje arba kai vyresni atskleidžia tradicinę žinių visumą jaunesniems	Neformalus, arba tolimesnis, ugdymas vyksta, kai besimokantieji nusprendžia įgyti daugiau žinių ar įgūdžių, savanoriškai studijuodami su mokytoju, padedančiu įgyvendinti jų pačių organizuotą mokymo programą, kaip kad būna daugelyje suaugusiųjų rengimo kursų ir seminarų metu	Savaiminis ugdymas vyksta, kai ugdytojai ir mentorai prisiima atsakomybę mokyti kitus be ilgalaikės nuorodos į programą, o duoda patarimų, pamoko darbinį įgūdžių labiau atsitiktinėse ir spontaniškose mokymosi situacijose.
Green, Oketch, Preston (2004)	Organizuotas ir iš anksto apgalvotas, kryptingas mokymasis, kurio rezultatai <i>akredituojami</i> .	Darbo vietoje ar už jos ribų organizuotos veiklos rezultatai, kuriems pasiekti reikia mokytis, tačiau kurie <i>neakredituojami</i> .	Tai, kas vyksta specialiai neorganizuojant, arba atsiranda kaip šalutinis kitų veiklų produktas.
Eurostat (2004)	Mokyklų, koledžų, universitetų ir kitų formalus ugdymo institucijų sistemoje teikiamas ugdymas, kuris įprastai apima nenutrūkstamą vaikų ir jaunų žmonių stacionarų ugdymą.	Bet kokia organizuota ir ilgalaikė ugdymo veikla, kuri tiksliai neatitinka formalus ugdymo apibrėžimo. Neformalusis ugdymas gali vykti ir pačiose ugdymo įstaigose, ir už jų ribų bei aptarnauti visų amžiaus grupių asmenis. Priklausomai nuo šalių kontekstų, jis gali apimti raštingumo, ugdymo programas suaugusiesiems, teikti bazinį išsilavinimą mokyklos nelankantiems vaikams, puoselėti jų gyvenimiškus, darbinis įgūdžius ir bendrą kultūrą.	Iš anksto apgalvotas, kryptingas, bet mažiau organizuotas ir struktūruotas, galintis apimti mokymosi veiklas šeimoje, darbo vietoje ir kasdieniniame kiekvieno asmens gyvenime, kuris yra savivaldis ir socialiai orientuotas.
Colardyn, Bjornavol (2004)	Formalus mokymasis vyksta organizuotai ir struktūriškai apibrėžtame kontekste (formalus ugdymas, apmokymai kompanijoje) iš anksto šį procesą numatant kaip mokymąsi. Jis gali baigtis formaliu pripažinimu (diplomo, sertifikato išdavimu). Formalus mokymasis yra iš anksto apgalvotas / kryptingas besimokančiojo aspektu.	Neformalųjį mokymąsi sudaro, kuris planuotos veiklos, kurios nedeklaruojamos kaip mokymasis, bet kuriose yra svarbus mokymosi elementas. Neformalus mokymasis yra kryptinga besimokančiojo veikla.	Savaiminis mokymasis apibrėžiamas kaip mokymasis, kuris atsiranda iš kasdieninės gyvenimiškos veiklos, susijusios su darbu, šeima ar laisvalaikio. Jis dažnai vadinamas patirtiniu mokymusi ir iš dalies gali būti suprantamas kaip atsitiktinis mokymasis. Jis struktūriškai neapibrėžtas mokymosi tikslų, mokymosi laiko ir / arba mokymosi pagalbos prasme. Savaiminis mokymasis gali būti kryptingas, tačiau dažniausiai jis daugiašakis ir įvairilypis.

Formalusis ugdymas vyksta organizuotame ir struktūriškai apibrėžtame kontekste (pvz., švietimo ir mokslo įstaigose), yra iš anksto apgalvotas ir kryptingas, vyksta pagal mokymo programą, kuri apima iš anksto nustatytą žinių visumą. Formalus mokymosi veikla yra tikslinga, apgalvota, organizuota nustačius fiksuotą trukmę, turinti apibrėžtą vertinimo sistemą, su formaliais priėmimo ir registracijos reikalavimais. Jai taip pat būdinga iš anksto numatyta

tvarka, turinys, metodai ir mokymosi priemonės. Ugdytiniai gauna pripažintus diplomus ir / ar kvalifikacijas. Analogiškų nuostatų laikosi ir lietuvių mokslininkai, pvz., Teresevičienė ir kt. (2004).

Charakterizuodami neformalųjį ir savaiminį mokymąsi, mokslininkai pastarojom priskiria formalumo trūkumą, kartais netgi pabrėžiant priešingybę formalumui, kaip kriterijui, pagal kurį charakterizuojamas šis mokymosi forma: tarsi tvirtinama, jog tai mokymosi forma, nepasižymintis formalumu, arba priešingybė formalumui (Perulli, 2009). Kita vertus, pasak Zuzevičiūtės ir Teresevičienės (2007), dažnai savaiminis mokymasis siejamas su neformaliuoju mokymusi, o šis – su formaliuoju, nes vien savaiminis mokymasis, kaip viena mokymosi visą gyvenimą forma, gali būti pernelyg siaurai apibrėžtas arba paviršutiniškas.

3 lentelė

Formalus ir savaiminis mokymasis
(pagal Golding ir kt., 2009)

Formalus mokymasis	Savaiminis mokymasis
Dėmesys vienai kompetencijai, pvz., pažinimui	Organiškas, holistinis
Dekontekstualizuotas	Kontekstualizuotas
Pasyvus žiūrovas	Remiasi veikla ir patirtimi
Savitikslis	Priklausomas nuo kitų veiklų
Stimuliuojamas mokytojų / instruktorių	Aktyvuojamas individualių besimokančiųjų
Individualistinis	Dažnai bendradarbiaujantis / kolegialus
Privalomas	Savanoriškas
Struktūrinis	Nestrukūrinis
Nuoseklus	Nenuoseklus
Atestuojamas	Neatestuojamas
Vertinamas	Nevertinamas
Turintis ribas	Neturintis ribų
Kylantis iš mokytojo	Kylantis iš besimokančiojo
Nukreiptas į mokytoją	Nukreiptas į besimokantįjį
Klasės kontekstas	Kontekstas už mokyklos ribų
Pagrįstas mokymosi programa	Pagrįstas ne mokymosi programa
Mažiau nenumatytų rezultatų	Daug nenumatytų rezultatų
Empiriškai išmatuojami rezultatai	Mažiau tiesiogiai išmatuojamų rezultatų
Pavienis darbas	Socialinis bendravimas
Orientuotas į mokytoją	Neorientuotas į nieką arba orientuotas į besimokantįjį

Becket, Hager (2002), Alonderienė (2009) pažymi, jog formalus mokymasis nukreiptas konkrečiai / -oms kompetencijoms įgyti. Savaiminio mokymosi metu įgyjamos kompetencijos nėra aiškiai apibrėžtos, jos yra visaapimančios. Besimokantysis nėra aktyvus formalaus ugdymo proceso dalyvis, kadangi stimuliuojamas aplinkinių asmenų, pvz., dėstytojų, instruktorių. Savaiminis mokymasis – savarankiškas mokymasis, kuris, kaip ir neformalusis mokymasis, gali vykti įvairioje aplinkoje, tačiau nėra iš anksto suplanuotas ir apgalvotas, tikslingas ir specialiai organizuotas, gali trukti ilgą laiką (Stasiūnaitienė, Šlentnerienė, 2009).

Formalus ir neformalus mokymas/is
(pagal Colley ir kt., 2003)

	Formalus mokymas/is	Neformalus mokymas/is
Tikslas	Ilgalaikis, bendras, grįstas kvalifikacija	Trumpalaikis, konkretus, negrįstas kvalifikacija
Laikas	Ilgas ciklas, parengiamasis, stacionaras	Trumpas ciklas, pasikartojantis, trunkantis ne pilną darbo dieną / savaitę
Turinys	Akcentuojamas indėlis, standartizuotas, klientūrą apsprendžia priėmimo reikalavimai	Akcentuojamas rezultatas, individualizuotas, priėmimo reikalavimus pasprendžia klientūra
Dėstymas	Vykstantis institucijoje, orientuotas į mokytoją, izoliuotas nuo socialinės aplinkos, nelanksčios struktūros, intensyvus resursais	Susijęs su aplinka, orientuotas į besimokantįjį, grįstas bendruomene ir orientuotas į veiksmą, lanksčios struktūros, taupantis resursus
Kontrolė	Išorinis, hierarchinis	Savivaldus, demokratiškas

Fokienė (2007), remdamasi Bjornavold (2000), teigia, jog neformalus ir savaiminis mokymasis, orientuotas į individualių, dažniausiai darbo vietoje iškylančių mokymosi poreikių tenkinimą, yra neišvengiamas modernios visuomenės elementas, vykstantis formaliojo mokymosi šešėlyje, pats savaime nematomas, tačiau, sistemiškai išnaudotas, turi potencialą atlikti svarbų vaidmenį formaliojo švietimo sistemoje. Neformalus ir savaiminis mokymasis vyksta ne tradicinėje formaliojoje aplinkoje, bet struktūriškai apibrėžtos veiklos metu, kuri tiesiogiai nėra susijusi su mokymusi.

Savaiminis mokymasis, vykstantis tiek individualiu lygmeniu, tiek grupėse, silpniau susietas su formalia mokymosi aplinka, jame rečiau pasireiškia besimokančiojo ir ugdytinio santykiai, jis nebūtinai iš anksto apgalvotas, todėl jo gali nepripažinti net patys besimokantys individai. Savaiminis mokymasis skiriasi nuo formalaus, o kartu ir nuo neformalaus mažesniu kontrolės laipsniu besimokančiajam, dažnai sunkiai apibrėžiama fizine aplinka, kurioje vyksta mokymasis, taip pat nelengvai numatomais mokymosi pasiekimais (Alonderienė, 2009). Stern, Sommerlad (1999), pateikdami formalaus ir savaiminio mokymosi kontinuumą, brėžia šių dviejų mokymosi formų ribas. Savaiminio ir formalaus mokymosi dalys aiškiai išskiriamos pagal planavimo, atsitiktinumo, sąmoningumo, asmeninės įtakos bei veiklos grupėje požymius.

Formalaus ir savaiminio mokymosi kontinuumas
(pagal Stern ir Sommerlad, 1999)

Savaiminis mokymasis	
↑	Nelauktos patirtys ir susidūrimai, kurių rezultatas – mokymasis, kaip atsitiktinis šalutinis produktas, kuris gali būti / nebūti sąmoningai pripažįstamas
	Naujos darbo užduotys ir dalyvavimas komandose, kituose su darbu susijusiuose iššūkiuose, naudojamuose mokymuisi ir savęs tobulinimui
	Asmeniškai inicijuotos ir suplanuotos patirtys, įskaitant medijų naudojimą (spausdintos medijos, televizija, radijas, kompiuteriai), ieškant asmeninio dėstytojo ar instruktoriaus / mentoriaus, dalyvavimas konferencijose, keliavimas ar konsultavimas
	Mokymasis veikloje arba kitos priemonės, sukurtos nenutrūkstamam mokymuisi, nuolatiniam tobulėjimui skatinti
↓	Mokymosi sistemos planavimas, kuris dažnai siejamas su karjeros planais, apmokymo ir kvalifikacijos kėlimo planais arba veiklos įvertinimais
	Mažiau organizuotų patirčių jungimas su struktūriškai apibrėžtais reikalavimais, kurie gali būti palengvinti, kad būtų galima tyrinėti ir mokytis iš tų patirčių
	Sukurtos programos mentorystei ir / arba mokymui darbo vietoje
	Kaip tik laiku vykstantys kursai, nesvarbu, ar jie dėstomi kaip užsiėmimai, ar kaip savarankiško mokymosi paketai, pasitelkiant ar nepasitelkiant technologijas
	Formalios mokymo programos
	Formalios programos kvalifikacijai įgyti
Formalus ugdymas	

Livingstone (1999) teigia, jog savaiminis mokymasis gali būti apibrėžtas kaip veikla, apimanti supratimo, žinių ar įgūdžių siekimą, kad tai vyksta už ugdymo įstaigos mokymo programos ribų. Kitaip tariant, savaiminio mokymosi kategorija apima visą mokymąsi, vykstantį už formalių ir neformalių ugdymo institucijų ir mokymo programų ribų. Sąvokai *savaiminis mokymasis* nusakyti sąmoningai vartojamas žodis *mokymasis*, o ne *ugdymas*, nes savaiminiam mokymosi procesui neaktuali ugdymo įstaiga, institucijų įgalioti instruktoriai ar programos. Be to, pažymėtina, jog akcentuojama „už ugdymo įstaigų mokymo programų ribų“, o ne „už ugdymo įstaigų ribų“, kadangi savaiminis mokymasis taip pat gali vykti formalių ir neformalių ugdymo institucijų viduje. Tačiau tokiu atveju mokymasis vyksta savarankiškai (ir kartais prieštaraujant) numatytiems detalios mokymo programos tikslams. Mokymasis darbo vietoje taip pat neatsiejamas nuo (ne)kryptingumo ir (ne)planuotumo.

	Kryptingas ir suplanuotas	Nekryptingas ir nesuplanuotas
Mokymasis, kuris jau žinomas kitiems	Suplanuotas mokymasis to, ką kiti žino	Socializacija į esamą praktikos bendruomenę
Esamo pajėgumo vystymas	Numatytas / suplanuotas mokymasis, skirtas turimoms kompetencijoms tobulinti	Neplanuotas nenutrūkstamos praktikos gerinimas
Mokymasis, kuris naujas darbo vietoje arba traktuojamas, kaip naujas	Numatytas / suplanuotas mokymasis, kad būtų padaryta tai, kas nebuvo padaryta iki tol	Neplanuotas mokymasis to, kas anksčiau nedaryta

Schugurensky (2000) teigia, jog, pasitelkiant dvi pagrindines *intencionalumo / tikslingumo* ir *sąmoningumo* kategorijas, galima savaiminio mokymosi taksonomija, kuri nustatytų tris jo formas arba tipus: 1) savivaldų mokymąsi (angl. *self-directed learning*); 2) atsitiktinį mokymąsi (angl. *incidental learning*) ir 3) socializaciją / numanomą mokymąsi (angl. *tacit learning*).

7 lentelė

Savaiminio mokymosi formos

Mokymosi forma	Intencionalumas / tikslingumas	Sąmoningumas (patirtinio mokymosi metu)
Savivaldus mokymasis	√	√
Atsitiktinis mokymasis	-	√
Socializacija / numanomas mokymasis	-	-

Savivaldus mokymasis – tai mokymosi projektai, kurių imasi individai (pavieniui, savarankiškai ar kaip grupės dalis) be ugdytojo (mokytojo, instruktoriaus), tačiau dalyvaujant „išteklių asmeniui“ (angl. *resource person*), kuris savęs nelaiko ugdytoju. Tai kartu ir intencionalu, ir apgalvota. Intencionalu ir tikslinga, nes žmogus turi tikslą, ko nors sužinoti prieš prasidedant mokymosi procesui, kartu sąmoninga ir apgalvota, nes žinoma, jog bus išmokta (pvz., asmuo, norėdamas daugiau sužinoti apie istorinį įvykį, skaito knygas ir archyvinis dokumentus, žiūri videofilmus, lanko muziejus ir kalbasi su žmonėmis, kurie dalyvavo tuose įvykiuose ar buvo jų liudininkai ir pan.).

Atsitiktinis mokymasis – tai mokymosi patirtys, vykstančios besimokančiajam neturint jokio išankstinio ketinimo įgyti žinių / gebėjimų iš patirties. Patirtiniam pprocesui pasibaigus, jis sužino, kad mokymasis vyko ir jo kompetencijos pagerėjo. Taigi, jis nėra intencionalus, bet yra

sąmoningas (pvz., pradedantis vaikščioti kūdikis prisiliečia prie karšto lygintuvo ir tuoj pat sužino, kad neprotinga vėl taip daryti).

Socializacija, arba tylusis / nebylusis mokymasis, reiškia vertybių, požiūrių, elgesio, įgūdžių kaitą, kuri vyksta kasdieniniame gyvenime. Neturima jokio apriorinio ketinimo išmokyti, bet ir nežinoma, kad ko nors išmokyti (pvz., grupė draugų reguliariai susitinka praktikuoti kurią nors sporto šaką ar tiesiog pažaisti ir po daugelio metų suvokia gerai įvaldę judesius, veiksmus, nepastebėdami, kad tai buvo ilgas mokymosi procesas).

Apibendrinant pagrindines savaiminio mokymosi formas, galima teigti, jog *savivaldus mokymasis* yra tikslingas ir sąmoningas (Schugurensky, 2000; Bartkevičienė, Žydžiūnaitė, 2010), tuo tarpu *atsitiktinis mokymasis* apibrėžiamas kaip kurios nors kitos veiklos šalutinis produktas, tokios kaip užduoties atlikimas, tarpasmeninė sąveika, organizacinės kultūros pajautimas, eksperimentavimas bandymų ir klaidų metodu ar net formalusis mokymasis. Atsitiktinis mokymasis – be išankstinių tikslų, bet nuolat vykstantis, nors žmonės ne visada tai sąmoningai suvokia. Trečioji savaiminio mokymosi forma – *socializacija*, arba numanomas mokymasis, nėra nei tikslingas nei sąmoningas (Marsick, Watkins, 1990) procesas.

Livingstone (1999) apibūdindamas savaiminio mokymosi procesą skiria dvi sąvokas: savaiminį ugdymą ir savaiminį mokymą. *Savaiminis ugdymas* (angl. *education*) – tai visą gyvenimą trunkantis procesas, kuriuo individas iš kasdienės patirties įgyja žinių ir įgūdžių, suvokia vertybes, formuojasi nuostatos ir visa tai puoselėja edukacinių įtakų ir kitų resursų jo / jos aplinkoje. Šios mokymosi patirtys nėra struktūriškai apibrėžtos kaip įgyjamos klasėje, vadovaujant mokytoji, jos neorganizuotos ir kaip laipsniška seka. Jos neskirtos tam, kad būtų formaliai pripažintos. *Savaiminis mokymas / rengimas* (angl. *training*) – tai mokymas, kuris įprastai vyksta, atliekant reguliarias užduotis (mokymasis darant) darbe arba stebint jas, atliekant kitiems, kuris savo pobūdžiu nėra nei planuotas, nei struktūriškai apibrėžtas. Pastaroji savaiminio mokymosi proceso dalis trumpalaikė ir nesavarankiška, vykstanti veikloje, kitam asmeniui ar asmenims kartu dalyvaujant ar stebint veiklą. Livingstone (1999) teigia, kai ugdytojai, arba mentoriai, prisiima atsakomybę už kitų instruktavimą, bet jie atsitiktinėse ir spontaniškose mokymosi situacijose nesiremia sąmoningai parengta žinių visuma. Todėl tokiai mokymosi formai suteikiami savaiminio *mokymo / rengimo* (angl. *training*) ar savaiminio mokymosi terminai. Visos kitos sąmoningo ar neišreikštojo mokymosi formos, į kurias įsitraukiama individualiai arba kolektyviai, be tiesioginės priklausomybės nuo ugdytojo ar išoriškai parengto

mokymosi plano, gali būti vadinamos *savivaldžiu*, arba kolektyviniu savaiminiu, mokymusi. Savivaldus mokymasis plačiąja prasme gali būti suvokiamas kaip sutampantis su pačia gyvenimiška patirtimi (Livingstone, 1999).

Pagrindines savaiminio mokymosi sąlygas (pvz. tikslus, turinį, įgijimo būdus ir procesus, trukmę, rezultatų įvertinimą, pritaikymą) lemia jame dalyvaujantys individai ir grupės. *Savivaldus*, arba *kolektyvinis savaiminis mokymasis*, vyksta mūsų pačių valia. Savaiminis ugdymas, arba *mokymas / rengimas* (angl. *training*), atskiriamas nuo tokio savivaldaus savaiminio mokymosi tik institucijoje pripažinto kurio nors tipo instruktoriaus buvimo prasme. Savivaldaus savaiminio mokymosi ir savaiminio *mokymo / rengimo* (angl. *training*) sampratos kol kas itin nediferencijuoja kryptingų ir labiau išskaidytų mokymosi formų (Livingstone, 1999). Intencionalų (iš anksto apgalvotą / kryptingą) savaiminį mokymąsi ir intencionalų savaiminį *mokymą / rengimą* (angl. *training*) nuo kasdieninių suvokimų, bendros socializacijos ir numanomo savaiminio mokymosi, arba *mokymo / rengimo* (angl. *training*), skiria žmonių gebėjimas sąmoningai nustatyti veiklą kaip *reikšmingą mokymąsi* arba *mokymą / rengimą* (angl. *training*). Svarbus kriterijus, skiriantis iš anksto apgalvotą savaiminį mokymąsi ir *mokymą / rengimą* (angl. *training*), yra tai, kad retrospektyviai pripažįstama ir (1) nauja reikšminga žinių, supratimo ar įgūdžių, įgytų už nurodytos mokymo programos aplinkos ribų, forma, ir (2) įgijimo procesas, vykstantis savo paties iniciatyva savivaldaus savaiminio mokymosi arba, padedant mentoriui, savaiminio *mokymo / rengimo* (angl. *training*) atvejais. Tai gairės, kaip atskirti iš anksto apgalvotą, kryptingą savaiminį mokymąsi ir *mokymą / rengimą* (angl. *training*) nuo visų kitų numanomo mokymosi formų ir veiklų.

Eraut (2004), charakterizuodamas savaiminį mokymąsi darbinėje / profesinėje veikloje pateikia jo tipologiją, atsižvelgdamas į laiko perspektyvą bei mokymosi formą.

8 lentelė

Savaiminio mokymosi tipologija

Laikas	Numanomas / neišreikštas žodžiais (angl. <i>implicit</i>) mokymasis	Reaguojantis / reaktyvusis (angl. <i>reactive</i>) mokymasis	Patariamasis (angl. <i>deliberative</i>) mokymasis apsvarstant
Praeities epizodas (-ai)	Numanomi praeities atsiminimų ryšiai su dabarties patirtimi	Trumpa, beveik spontaniška praeities epizodų, įvykių, atsitikimų, patirčių <i>refleksija</i>	Praeities veiksmų, bendravimo, įvykių, patirčių <i>diskusija</i> ir <i>apžvalga</i>
Dabartinė patirtis	Atskiri praeities momentai atgyja epizodinėje atmintyje	Faktų, idėjų, nuomonių, įspūdžių <i>pažymėjimas</i> ; klausimų <i>uždavimas</i> ;	<i>Dalyvavimas</i> , priimant sprendimus, sprendžiant problemas, dalyvavimas

		veiksmų poveikių <i>stebėjimas</i>	planuotame savaiminiame mokymesi
Elgesys ateityje	Nesąmoningi lūkesčiai	Įmanomų mokymosi galimybių ateityje <i>pripažinimas</i>	Mokymosi galimybių <i>planavimas</i> , ateities įvykių <i>vardijimas</i>

Numanomas / žodžiais neišreikštas mokymasis apibrėžiamas kaip žinių įgijimas, nepriklausomai nuo sąmoningų pastangų mokytis ir nesant išreikštų žinių apie tai, ko išmokta. Už formalaus mokymo/si situacijų ribų išreikštas (angl. *explicit*) mokymasis dažnai yra neplanuotas. Eraut (2004) vartojami terminai *reaguojantis / reaguojantis mokymasis* arba *oportunistinis mokymasis* pažymi beveik spontanišką, tačiau iš anksto apgalvotą ir kryptingą mokymosi procesą, kai nėra galimybių ir laiko viską nuosekliai apgalvoti, tačiau sprendimą būtina priimti greitai. *Patariamasis mokymasis apsvarstant*, priešingai, turi aiškų mokymosi tikslą ir laiką, skiriamą naujoms žinioms įgyti, nurodant dalyvavimą svarstymo ir analizės, t. y. planavimo ir problemos sprendimo veiklose. Pastaruoju atveju mokymasis traktuotinas kaip galimas šalutinis produktas, kadangi dauguma šių veiklų yra kasdienio gyvenimo dalis ir jos retai suvokiamos kaip mokymosi veiklos, nors jų metu ir vyksta šis svarbus procesas.

Kontekstas, kuriame vyksta mokymasis, visuomet yra dabartis, bet mokymosi dėmesio centras gali būti praeityje, dabartyje arba ateityje. Kadangi būsimų mokymosi galimybių planavimas dažnai yra savaiminis, tad pačios galimybės gali būti arba formalios arba neformalios. Trys laiko dimensijos rodo galimus mokymosi epizodo ir patirčių, kurios jį sukėlė santykius. Schön (1983) skiria refleksiją veiklos metu nuo refleksijos po veiklos, tačiau neretai painioja refleksijos kontekstą su jos dėmesio centru (Eraut, 2004). Refleksija veikloje ir refleksija apie veiklą apima profesionalios praktikos epistemologiją, pagrįstą veiklos pažinimu bei veiksmų žinojimu. Tokios numanomos žinios kyla iš profesionalios patirties kūrimo ir perkūrimo, skirtingai nei pritaikant techninį arba mokslinį racionalumą. Schön (1991) laikosi nuomonės, kad mokantis formuluojamos ir performuluojamos dažnai sudėtingos ir dviprasmiškos problemos, išbandomos įvairios interpretacijos, ir tik tuomet keičiasi poelgiai. Mokymosi sėkmingumas priklauso nuo ankstyvosios patirties, kuri mokantis siejama su įgytomis naujomis žiniomis ir įgūdžiais, pasitelkiant apmąstymus ir svarstymus.

Žinių iš ugdymo aplinkos perkėlimas į darbo vietos aplinką yra daug sudėtingesnis nei manoma. Jis apima penkis tarpusavyje susijusius etapus (Eraut, 2004):

1. Galimai aktualių žinių išgavimas iš konteksto/ų, kur jos įgyjamos ir buvo anksčiau naudotos. Naujos situacijos supratimas – procesas, kuris dažnai priklauso nuo savaiminio socialinio mokymosi.
2. Pripažinimas, kurios žinios ir įgūdžiai yra aktualūs.
3. Žinių ir įgūdžių transformavimas naujai situacijai.
4. Žinių ir įgūdžių integravimas į turimas jų struktūras, siekiant galvoti, veikti ar bendrauti naujoje situacijoje.

Aukštojo išsilavinimo tikslas – perduoti *savo* žinias, kurių reikšmingumas suvokiamas kaip savaime suprantamas dalykas ir dažniausiai apima (1) ir (3) etapus. Darbo vietoje gali būti atkreiptas dėmesys į (3) etapą, (2) etapas vyksta kaip savaime suprantamas dalykas. Tikimasi, kad aukštojo išsilavinimo žinios bus „paruoštos naudojimui“. Problema – jų aktualumas, jeigu taip nėra. Taigi, ne tik ignoruojami (4) ir (5) etapai, bet ir neigiama apie patį jų egzistavimą.

Apibendrinant galima teigti, jog *savaiminis mokymasis* yra bet kokia veikla, apimanti supratimo, žinių ar įgūdžių siekimą, ir kuri vyksta be išoriškai primestų mokymosi programų kriterijų, galintis vykti bet kokiame kontekste, už ugdymo institucijų mokymo programos ribų.